

NÉMETH ANDRÁS
(ELTE)

A MAGYAR TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA 1775-TŐL 1948-IG

RESÜME: (Der Grundriss der Geschichte der Volksschullehrerausbildung in Ungarn von 1775 bis 1948) Der Autor erforscht die Geschichte der Volksschullehrerausbildung in zwei Teilen, von der Gründung bis zu ihrem Verstaatlichungsjahr 1948. Die erste Epoche war mit königlichen Patenten reguliert, die mit der im Jahre 1775 in Pozsony gegründeten Normalschule beginnt. Die zweite Periode war die Epoche der durch Volksunterrichtsgesetz regulierten Lehrerausbildung, die im Jahre 1868 anfang.

Die Schrift untersucht die Umstände des Zustandekommens der wichtigsten Entwicklungsperioden der mittelstudigen Fachschule, die der charakteristische Schultyp der Volksschullehrerausbildung in Ungarn war. Die Abhandlung beschäftigt sich skizzenhaft auch mit den inhaltlichen Fragen der Ausbildung.

A magyar tanítóképzés intézményes kereteit az 1777-ben kiadott királyi rendelet, a Ratio Educationis teremti meg. Az ezt megelőző időszakban változatos képet mutat a magyar népiskolák tanítóinak iskolázottsága, előképzettsége. A tanítók egy jelentős része gyermekkorában valamely népiskola diákja volt, amelynek anyagát kellőképpen elsajátítva először segédtanító, majd tanító lett. A tanítók egy másik része magasabb szintű "latin" iskolát végzett (gimnázium poetikai, logikai, vagy retorikai osztálya, esetleg az erre épülő akadémia egy vagy több osztálya).

A pályára való alkalmasság legfőbb kritériuma ebben az időben az oktató tananyag alapos ismerete, valamint a korabeli közfelfogás által elfogadott erkölcsös magaviselet és életmód, ezért nem volt akadály a

korábban más foglalkozást űzők (pl. hivatalnokok, katonák, mesteremberek) tanítónak válásának.

A tanítók előképzettségéről, korábbi életpályájuk állomásaiból nem vonható le semmiféle minőségi értékelés. Ebben az időben ugyanis az elméleti pedagógiai vagy didaktikai módszertani előképzettséget az oktatás egyetlen szintjén, így a tanítóknál sem követelték meg. A korszak népiskoláinak tananyagát, az oktatás módját minden törvénynél erősebb hagyomány határozta meg. Az évszázadok alatt kialakult gyakorlati oktatási elveket kellett ismernie, alkalmaznia a népiskolai tanítónak. Ezt ellenőrizte felettese, a helyi lelkipásztor, vagy az egyházi központból érkező vizitátor.(1)

Az ezt követő több mint 200 éves múlta visszatekintő magyar intézményes tanítóképzésben két fő szakasz különíthető el: a királyi rendeletekkel szabályozott tanítóképzés korszaka, amelynek kezdete 1775, az első Pozsonyban megnyitott normaiskola létrejöttének éve. Ezt követte a törvényekkel szabályozott tanítóképzés időszaka, amely 1868-cal, az első magyar népoktatási törvény megszületésével vette kezdetét. Jelentős -- bár eléggé ellentmondásos -- fejezete a tanítóképzés fejlődésének az 1959-ben létrehozott felsőfokú, majd az 1970-es évek közepén kialakuló főiskolai tanítóképzés.

I. A királyi rendeletekkel szabályozott tanítóképzés fejlődése (1775-1867)

1. A normaiskolai tanítóképzés

A Habsburg-birodalom átfogó népoktatási reformjának eredményeként az 1770-es évektől kezdődően a Ratio Educationis és a budai Proiectum nyomán, a birodalom részét alkotó királyi Magyarország tanterületi székhelyein osztrák minta alapján egy új népoktatási intézményegységet, ún. **normaiskolákat** hoznak létre, ami több -- különböző célú -- iskolafajta összefoglaló elnevezésére szolgált. Az intézmény törzsét a városi normanépiskola alkotta, vele kapcsolatosan működött a tanítóképző tagozat. A tanítóképzés fogalma ebben az időben azt jelentette, hogy a képzés kizárólagos tartalma a normarendszer elsajátítása volt, az egyes általános elvek, valamint az egyes népiskolai tantárgyak oktatási módjának megismerése útján.

A módszer megtanulása -- attól függően, hogy hol tanít a leendő tanító -- lehetett hosszabb, vagy rövidebb ideig tartó: a falusi, mezővárosi népiskolában kevesebb volt a tantárgy, hamarabb elsajátítható az új módszer, a városi iskolában és a normaiskolában tanítani szándékozók kilépése hosszabb, bonyolultabb feladat volt.

Az 1777. évi Ratio Educationist követően, a már korábban (1775-ben) alapított pozsonyi normaiskola mellé sorra nyíltak meg az újabb intézmények (1777: Buda, Nagyvárad, 1778: Kassa, Pécs, Besztercebánya, Győr, 1779: Nagykároly).

Ezek nem a mai értelemben vett tanítóképzők voltak -- nem kezdő fiatalemberek tanítói tevékenységre való kiképzését szolgálták -- hanem képzési központok szerepét töltötték be. Aránylag kevesekre terjedt ki a közvetlen képzés, azokra akiknek azt a szerepet szánták, hogy a normaiskolában szerzett képzettségüket majd továbbadják a már tevékenykedő tanítótársaiknak. (2)

Az 1806. évi Ratio Educationis Publicae összefoglalta és továbbfejlesztette az 1777. évi rendelkezés tanítóképzésre vonatkozó intézkedéseit, magába ötvözve az azt követő évtizedekben kiadott hivatalos rendelkezéseket (1778. Proiectum, 1789. Útmutató, az 1790-es évek rendeletei). Ezt követően az 1830-as évekig a népiskolai tanítók képzésével kapcsolatban újabb lényeges állami rendelkezés nem jelent meg. A normaiskolák egyre szélesebb körű elterjedése folytán -- a városok és nagyobb mezővárosok népiskolai tanítói mellett -- egyre emelkedett azoknak a falusi tanítóknak a száma, akik ezekben az intézményekben szereztek meg képesítésüket.

2. Az első önálló katolikus tanítóképzők megjelenése és fejlődése (1819-1844)

A normaiskolák tanítóképző tagozatán a jelentős mennyiségi növekedés ellenére egy-egy tankerület tanítóinak csupán egy kisebb hányada kapott kiképzést. A katolikus és protestáns iskolaügy számára egyre sürgetőbb feladatot jelentett az 1820-as évekre megnövekedő népiskolai hálózat jól felkészült tanítókkal való ellátása. Ez az igény először az Észak-Magyarországon lévő szepesi katolikus egyházmegye püspökét, Pyrker Lászlót készítette arra, hogy egyházmegyéje számára önálló tanítóképzőt alapítson. Az új intézmény a püspöki székhelyen Szepeskápta-

lanban nyílt meg 1819 őszén mint Magyarország első önálló, más oktatási intézménnyel kapcsolatban nem álló tanítóképző intézete.

Az első önálló tanítóképző létrejöttével egy új képzési forma indult fejlődésnek: az alapszintű, általános tanulmányokra épülő középfokú-középszintű tanítóképző. Ez az intézménytípus -- a középszintű tanítóképző szakiskola -- kisebb-nagyobb módosításokkal 1959-ig, a felsőfokú tanítóképzés létrejöttéig a magyar tanítóképzés egyedüli és legfőbb helye. A szepeskáptalani képző -- mivel az egyházmegye lakosságának nagy része német nyelvű volt -- az 1870-es évek közepéig német nyelvű képzést folytatott. Pyrker 1828-ban már egi püspökként alapítja Egerben az ország első új típusú magyar nyelvű képzőjét.

A két évig tartó tanítóképzés fő célja olyan tanítók képzése volt, akik képesek a gyermekből buzgó keresztényeket, öntudatos alattvalókat, iparkodó polgárokat, jó házastársakat és szülőket nevelni. E cél elérése érdekében olyan tanítókat igyekeztek képezni, akik nemcsak az ifjúság nevelésének-oktatásának kulcsemberei voltak, hanem a település egész lakosságának erkölcsi példát nyújtottak, akik egyaránt jártasak voltak a tanítás szabályaiban és a kántori mesterségben is.

Az egi tanítóképzőből kerültek ki a korszak első katolikus kántortanítói, akik az iskolai tanításon kívül egyházi feladatokat, sőt jegyzői teendőket is elláttak. Ez az önálló intézet a normaiskola tanítóképző tagozatánál jóval magasabb szintű oktatást nyújtott, a népiskola tananyagát rendszerezve tanította, a pedagógiai elméleti tárgyakkal párhuzamosan gondoskodott a leendő tanítók gyakorlati és alapos zenei képzéséről. (3)

A reformátusok kollégiumaikban gondoskodtak a partikuláris iskolák rektorainak, praeceptorainak képzéséről, így a tanítóképzés náluk fő és középiskolákhoz kapcsolódott (Debrecen, Nagykőrös, Nagyenyed). Az evangélikusok 1829-ben Sopronban vezettek be a tanítójelöltek számára pedagógiai előadásokat. A már meglévő régebbi alapítású medgyesi, negyzebeni, segesvári képzők mellé 1845--1847 között Felsőlövön, Szarvason, Brassóban, Nyíregyházán nyílt kétéves tanítóképző.

3. Kezdeti törekvések a polgári igényeknek megfelelő középfokú képzők fejlesztésére (1844–1868)

Az 1830-as években a reformországgyűlések napirendjén egyre gyakrabban szerepelt a tanítóképzés ügye, az ebben az időben megjelenő

átfogó közoktatási reformtervezetek (1830 Opinio, Mednyánszky-, Bezerédy-féle tervezet) állami pénzből felállítandó, jól szervezett tanítóképzők létrehozását szorgalmazzák.

Az országgyűlési javaslatok hatására 1840-ben született az a királyi rendelet, amely a népoktatási reform első lépéseként öt katolikus tanítóképző felállítását rendeli el (Pest, Szeged, Miskolc, Érsekújvár, Nagykánizsa). Az új intézmények és a kétéves egri képző mintáját követték, mindenütt a helybéli normaiskola tanítóképző tagozata helyére léptek.

A tanítóképzők reformját követte az 1845. évi első önálló magyar nyelvű népiskolai rendelkezés, a királyi rendeletként megjelenő "Magyarország elemi tanodáinak szabályzata". Jelentőségét az adja, hogy a két tagozatos, négyosztályos alsó és felső elemi népiskolátípus megteremtésével a polgárosodó magyar társadalom magasabb igényeit igyekszik a kor színvonalán kielégíteni.

Nagy jelentőségű a rendelkezés azon pontja, amely előírja 6--12 év között minden gyermek számára az alsó elemi iskola elvégzését.

Rendelkezik arról is, hogy tanítónak csak az nevezhető ki, aki tanítóképzőt végzett (4).

Az 1848. évi forradalom és az azt követő szabadságharc bukása után az osztrák közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe került a teljes magyar oktatásügy, így a tanítóképzés is. A minisztérium 1855-ben kiadott rendelete az 1845. évi szabályzat bizonyos elemeit erősíti meg, majd 1856-ban Thun Leo miniszter német nyelvű rendeletében, a "Bestimmungen für die katholischen Prerarandenkurse (Lehrer-Bildungsanstalten) in Ungarn" szabályozza a tanítóképzés ügyét. A rendelet megszüntette, illetve átalakította az 1842-ben felállított öt állami katolikus tanítóképzőt, helyettük Besztercebányán, Esztergomban, Győrben, Lakocsán, Kassán, Nagyszombatban, Pécsen, Pesten, Sopronban férfiképzőt, Pesten pedig tanítóképzőt alapít. Mellettük továbbra is működnek római katolikus tanítóképzők Szegeden, Egerben, Csíksomlyón, Szepesváralján, görögkatolikus intézmények Nagyváradon és Ungváron. Megmaradt a reformátusok 3, az evangélikusok 8, a görögkeletiek 3, valamint az izraeliták 1858-ban Pesten megújított tanítóképzője is. (5)

A rendelet az új kétéves katolikus képzőket főelemi iskolával kapcsolta össze. Tanulmányaik befejezése után a növendékek képesítő vizsgát tettek, amelynek során háromfajta képesítést szerezhettek: főelemi iskolai tanítói -- a városi elemi népiskola négy osztályában való tanításra

jogosított, elemi iskolai tanítói -- az első három osztályban taníthatott, altanítói -- csak az első két osztályban taníthatott.

A tanítóhiányra való tekintettel lehetőség nyílt a képesítés magánúton történő megszervezésére is azok számára, akik a rendelet kiadása előtt legalább három évig sikeres tanítói tevékenységet folytattak.

A tanítóképzők tannyelvei közül -- a korszak jellegének megfelelően -- a német került előtérbe. A színmagyar területeken egyenrangú a német és magyar, a nemzetiségi területeken pedig a német mellett az adott nemzetiség nyelve kapott helyet. (6)

A protestánsokat -- a korábbi gyakorlatokhoz hasonlóan -- az 1855. évi rendelet sem érintette kötelező jelleggel. A szabadságharcot követően elsőként a tiszamenti református egyházkerület adott ki tantervet népiskolái számára, majd 1857-ben Sárospatakon önálló három éves tanítóképzőt is alapítanak. Az evangélikusoknak két képzője működik önállóan (Sopron, Felsőlövő). A többi vallásfelekezet, az izraeliták, a görögkatolikusok és a görögkeletiek tanítóképző intézetei a katolikus intézetekhez hasonló módon szerveződtek át.

Az 1856. évi rendelet hatására meginduló fejlődés eredményeként az 1860-as évekre általánossá vált Magyarországon a felekezeti jellegű, általános kétéves, gyakran állami alapítású, önálló tanítóképző intézettípus, amely a tanítói hivatás elsajátításához egyaránt fontosnak tartotta a korszerű szakmai elméleti (lélektan, logika, nevelés- és módszertan, szerveztan stb.), valamint a gyakorlati (iskolalátogatás, rendszeres tanítási gyakorlat) felkészültség, illetve a tanítói mesterséggel összefüggő feladatok (kántor, jegyző) ellátásához szükséges ismeretek nyújtását.

II. A törvényi úton szabályozott középfokú tanítóképzés időszaka (1868–1948)

A Habsburg-ház és a magyar uralkodó osztály történelmi kompromisszumát jelentő 1867. évi kiegyezést követően 1868-ban született meg az Eötvös József miniszter nevéhez fűződő első magyar népoktatási törvény. A törvény több nyugat-európai országot megelőzve átfogóan rendezte a népoktatás ügyét, megfogalmazva a 6--12 éves korig tartó általános tankötelezettséget, megteremtette a polgári igényeknek megfelelő új, egységes iskolatípust a hatéves mindennapos elemi népiskolát. Európai színvonalon rendelkezett az iskolaállítási jogára és kötelezettsé-

gére vonatkozóan, kihangsúlyozva az állami elsődlegességét és ezzel összefüggő kötelezettségeit is.

A törvény meghatározta a népoktatással kapcsolatos azon alapvető követelményeket (iskolaépületek, felszerelések, taneszközök, osztálylétszám, iskolák felügyelete, tanítók képzése és fizetése stb.), amelyek a népiskolai oktatás korszerű -- a polgárosuló társadalom igényeinek teljesebb mértékben megfelelő -- színvonalra emelését eredményezték.

1. A hároméves állami tanítóképzés létrejötte és fejlődése (1868--1881)

Eötvös törekvéseinek megvalósításához kulcskérdésnek tekinti -- ezért a törvényben szabályozza -- a tanítóképzés ügyét. Hangsúlyozza, hogy az egységesen magas színvonal csak úgy érhető el, ha a tanítóképzés ügye is alapvető állami feladattá válik.

Ennek megfelelően a törvény által létrehozott állami tanítóképző sokoldalú célkitűzéseket megvalósító hároméves középfokú szakiskola-ként jelenik meg, amely nem csupán megfelelő általános műveltség és a pedagógiai szakműveltség nyújtására, hanem az ahhoz kapcsolódó színvonalas gyakorlati képzés megvalósítását is megcélozza. Ezzel kapcsolatos elképzeléseinek megvalósítása érdekében Eötvös 20 állami tanítóképző felállítását határozta el, amelyekhez gyakorlóiskola és hét hold gyakorlókert is hozzátartozott.

A felvétel alapfeltétele a testi alkalmasság, valamint a gimnázium, illetve a polgári iskola 4. osztályának elvégzése, vagy ezzel egyenértékű műveltség.

A felvétel alsó korhatára a betöltött 15. életév.

Tanulmányaik során az alábbi szakmai és praktikus műveltséget nyújtó tárgyakat tanulhatták a növendékek: hit- és erkölcsstan, nevelésstan, módszertan, földrajz, történelem, anyanyelv, magyar nyelv, német nyelv, természettudományok és azok alkalmazása az iparra és a földművelésre, gazdaságtan kertészeti és mezőgazdasági gyakorlattal, hazai alkotmánytan, mennyiség- és mértan, ének és zene (elsősorban hegedű és zongora) szépírás, rajz, testgyakorlat, tanítás a gyakorlóiskolában.

A diákoknak a tanév végén a tankerületi felügyelő jelenlétében vizsgáznuk kellett. A kétéves oktatási idő befejeztével egy évet gyakorló tanítással kellett eltölteniük, majd 2 éven belül tehették le az elméleti és gyakorlati képesítő vizsgát, és nyerhették el a tanítói oklevelet. Tanító

csak az lehetett, aki oklevelet szerzett, ezért a már működő tanítók számára nyári tanfolyamok szervezésével biztosították a szükséges végzettség megszerzésének lehetőségét.(7)

A törvény életbelépését követően 1869-ben jelent meg az első tanítóképzős tanterv, amely az alábbiak szerint fogalmazza meg a képzés célját. "A tanítóképző intézetek célja hivatásuk iránt lelkesülő, foglalatosságaikban jártas oly munkás és ügyes tanítókat képezni, kik az emberiség szeretetének érzésétől áthatva, alapos ismereteik segítségével és kiváltképpen jó példaadással vezessék a gondviselésükre bízott növendékeket: önmunkásságra, az ismeretek gyűjtésére, az erkölcsi nemesebb érzésre és általában a felvilágosodásra" (8).

A népoktatási törvény eredményeként 1869 őszén nyílt meg az első állami képző Budán, ezt követően Csurgón, Losoncon, Sárospatakon. 1970-ben kezdte el működését a bajai, dévai, lévai, máramarosszigeti, modori, székelykeresztúri, zilahi, zniováraljai intézet.

1871-ben Csongrádon, Iglón, Kolozsváron, 1873-ban Aradon, 1879-ben pedig Csáktornyan alapítottak tanítóképzőt. A tanítónők képzésére önálló intézet jött létre 1865-ben Budán, 1870-ben Kolozsvárott, majd Pozsonyban és Szabadkán, Győrben és az időközben egyesített Budapesten.

Az állami tanítóképző intézetek általában kisebb városokban találtak otthonra, melyek társadalmi viszonyai nem álltak túlságosan nagy ellentétben a falusi tanítók várható életkörülményeivel. Mindenütt létrehozták a törvény által előírt 6 osztályú osztatlan gyakorlóiskolákat is, amelyeknek tanulói 6--13 éves gyermekek voltak, osztályonként 10-10 fős létszámmal (9).

Az állami képzők mellett továbbra is működtek a korábban alapított felekezeti intézetek, amelyek három évfolyamúvá történő átszervezése csak jóval később valósult meg.

2. A négyéves tanítóképzés kialakulása és fejlődése (1881–1920)

Az állami tanítóképzés első tíz évében a törvény által előírt hároméves képzők felállítása, berendezése és működésük szabályozása volt a központi feladat. Az intézménytípus kiépülésének tapasztalatai azt bizonyítják, hogy számos előnye ellenére sem tudta maradéktalanul megvalósítani a népoktatási törvényben megfogalmazott elképzeléseket.

Egyrészt kevésnek bizonyult a három év a kellőképpen megalapozott alpműveltség és a színvonalas elméleti és gyakorlati szakképzés biztosításához. Másrészt nehézségeket okozott a képzési idő és a képesítés közé beilleszkedő egy-két éves gyakorlati idő, valamint a növendékek eltérő, gyakran alacsony előképzettsége. E hiányosságok pótlását a közoktatásügyi kormányzat a tanítóképzés négy évre történő felemelésével kívánta megoldani, amit 1881-ben minisztériumi rendeletekkel léptetett életbe.

Az új formára történő átállás az állami képzőkben rövid idő alatt, zökkenőmentesen megtörtént, ezzel megszabva a magyar tanítóképzés hosszú ideig -- az 1920-as évek elejéig -- érvényes szervezeti kereteit.

Ezzel egyidőben jelentek meg a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodó új tantervek és egyéb dokumentumok is. A nyolcvanas években elsősorban a tanítóképzés belső életét módosító reformokkal, majd később a képzés keretét bővítő javaslatokkal is találkozhatunk. Az egymás követő tantervi módosítások (1903, 1911) a tananyag struktúrájának korszerűsítésére, valamint a megjelenő új pedagógiai áramlatok -- a herbartianus pedagógia eredményei, a századforduló után jelentkező reformpedagógiai, szociálpedagógiai és gyermektanulmányi törekvések-- beépítésére törekedtek. E viszonylag hosszú korszak alatt állandósult a tanítóképzés szervezete, belső élete, tisztázódtak a képzés elvei.

A közel negyven éves fejlődés megteremtette a magyar közoktatás kulcsfigurájának, a polgári igényeknek is megfelelő művelt néptanító ideálját, aki praktikus általános és szakmai műveltsége, gyermekszeretet, pozitív emberi tulajdonságai, gyakorlatias felkészültsége segítségével nemcsak a rábízott iskolásgyermek lelkiismeretes nevelője, hanem a település alacsonyabb néprétegeiből származó felnőtt lakosságának is szellemi vezetője volt.

3. Az ötéves tanítóképző szakiskola megteremtése és fejlődése (1920–1948)

A századfordulót követően számos javaslat született a négyéves tanítóképzés szervezeti és tartalmi korszerűsítésre. Ezek megvalósítását azonban a világháború megakadályozta. A vesztes háborút követő forradalmak után bekövetkező nemzeti katasztrófa, a trianoni békekötés, a történelmi Magyarország szétesésének traumatikus élménye határozza meg a következő évtizedek magyar kultúrpolitikájának fő irányát, mely-

nek nagy formátumú ideológusa gróf Klebelsberg Kunó, az 1920-as évek vallás- és közoktatásügyi minisztere.

Az új körülmények közepette kiemelkedő szerepet tulajdonít a művelődésügynek, mert úgy véli, hogy a területe népessége nagy részétől, katonai erejétől megfosztott, gazdaságilag leromlott ország csak egy területen, kultúrájában őrizheti meg a magyarság kelet-európai vezető szerepét. Az ország jobb jövőjét a szilárd nemzeti egység, és az ezeréves államiságból fakadó szellemi többlet, a kultúrfölény adja. A sokat emlegetett kultúrfölény jelszó annak ideológiai tartalmain túl szükségképpen magában foglalja a kultúrpolitikai kérdések újragondolását és ennek szellemében a dualizmus korában kibontakozó művelődésügyi intézményrendszer modernizálását. Ennek jegyében a húszas évek elején a tudomány és a középfokú oktatás került előtérbe, majd a gazdasági konszolidáció első éveiben a népiskolai hálózat, tanyasi iskolák építésével, a felnőttnevelés, népművelés, könyvtári hálózat fejlesztésével egészült ki. Klebelsberg széles körű, energikus tanügyi reformjainak hatására minisztersége idején ötezer tanterem és tanítói lakás épült, elsősorban az alföldi tanyavilágban. A trianoni határokon kívülre került pozsonyi és kolozsvári egyetemeket Pécsre és Szegedre telepíti át. Megreformálja a polgári és középiskolákat, a leánynevelést és a középiskolai tanárképzést is. Modernizálja a hazai közgyűlést és a középiskolai tanárképzést is. Modernizálja a hazai közgyűjtemények szervezetét, a tehetséges fiatalok külföldi továbbképzésére több külföldi fővárosban ún. Collegium hungaricumokat alapított (10).

A tanítóképzés további korszerűsítése egyrészt már a századforduló után meginduló reformmunkálatok, másrészt a klebelsbergi kultúrpolitika szellemében folytatódik. A számos reformelképzelés, a sorozatos viták eredményeként 1920-ban a miniszter a tanítóképzés időtartamát hat évre emelte fel. Az 1920/21-es tanévtől kezdődően az első osztályokban bevezették az új tantervet, egyidejűleg új szabályzat jelent meg a népiskolai tanítók képesítéséről és továbbképzéséről is.

A hatéves tanítóképzés sajnos nem bizonyult életképesnek, mivel az új szervezeti felépítés sem tananyagában, sem elrendezésében nem felelt meg annak az elképzelésnek, amit a tanítóképzés szakemberei a hosszú reformmunkálatok során a korábbi években kidolgoztak. A megnövekedett képzési idő ellenére az intézménytípus továbbra is egy tago-

zatú, középfokú szakiskola maradt, így annak korábbi hiányosságai a több évfolyam, nagyobb óraszám ellenére is megmaradtak.

Az éles kritikák és viták eredményeként a hatosztályos tanítóképző tervét elvették, mielőtt azt a gyakorlatban kipróbálták volna. Az 1923. évi miniszteri rendelet végül a képzési idő öt évben állapította meg. Az új képzési forma stabilizálódásának eredményeképpen az 1920-as évek közepétől észrevehetően emelkedett az oktatás minősége. A tanulmányi színvonal emelésében nem kis szerepe volt a tanítóképző intézeti tanároknak, akiknek képzése 1906-tól az egyetem mellé rendelt speciális képzőintézetben, az ún. Apponyi Kollégiumban folyt. Növekszik a növendékek előzetes iskolázottságának színvonala is. A növendékek többsége polgári iskolát végzett, de jelentős volt azok száma, akik a középiskola negyedik osztályának elvégzése után a képzőben folytatták tanulmányaikat, voltak érettségi bizonyítvánnyal, sőt magasabb képesítéssel rendelkező diákjaik is.

A következő évtized során a Klebersberg által elkezdett kultúrpolitika méltó folytatója, az új miniszter Hóman Bálint -- a Horthy-korszak másik kiemelkedő kultúrpolitikusa -- tesz kísérletet a tanítóképzés főiskolai szintre emelésére.

Elődjéhez hasonlóan az ő nevéhez is több jelentős közoktatási reform kapcsolódik. Egységessé tette a középiskolai oktatást, megreformálta a tanárképzést, az iskolafelügyeletet, a négyévfolyamos líceum megszervezésével középfokú szintre emelte a szakképzést, az 1940. évi 20. törvénnyel törvényi szinten megteremtette a 8. osztályos népiskolát. A négyéves középfokú líceumra alapozva 1938-ban törvény intézkedik a kétéves felsőfokú tanítóképző akadémia felállításáról, így érvényre jutott a két tagozatú tanítóképzés régóta élelődő gondolata.

A törvény kihirdetését követően már 1938 őszén megindult a líceumi képzés. Sajnos az 1938. évi líceumi és tanítóképző akadémia törvény ígéretes elképzelései sem valósulhattak meg, a tanítóképző akadémia megszervezésére nem került sor. Ennek okai között első helyen a háborús viszonyok romló anyagi körülményei, valamint a Magyarországhoz visszacsatolt területek megnövekedett tanítói igénye állt. Egy 1941-ben kiadott minisztériumi rendelet elállította a líceum negyedik osztályának megnyitását, így a tanítóképzés továbbra is középfokú intézetekben -- hároméves líceumban és kétéves tanítóképzőben -- történik (11).

A háború után, a megváltozott gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális viszonyok közepette -- a népi demokratikus átalakulás viszonylag rövid időszakában (1945--1948) fellépő progresszív szellemi áramlatok közoktatási elképzeléseinek koordinálását Sík Sándor és Kiss Árpád vezetésével újjászerveződő minisztériumi tanácsadó testület, az **Országos Köznevelési Tanács** végezte. A testület rövid fennállása alatt több fontos feladat megoldására vállalkozott. A testület rövid fennállása alatt több fontos feladat megoldására vállalkozott. Kidolgozta az új magyar iskolatípus, a nyolcosztályos általános iskola tartalmi és szervezeti alapelveit, megteremtette és továbbfejlesztette a négyosztályos középiskolát, jelentős lépéseket tett az egységes tanárképzés megteremtésére.

A reformmunkálatokon belül széles teret kapott a tanítóképzés korszerűsítésének kérdése is.

A pedagógusképzés fejlesztésére irányuló széleskörű viták eredményeként az Országos Köznevelési Tanács 1947 januárjában nyújtotta be erre irányuló javaslatát a minisztériumnak. Az előterjesztés szerint az általános iskolai és középiskolai tanárok képzését az egyetem bölcsészeti karai és a velük összekapcsolt hároméves pedagógiai akadémiák látnák el. Az első két évben az általános és középiskolai tanárok közös alapképzésben részesülnének, ezt követően az általános iskolai pedagógusok képzési ideje még egy év, a középiskolai tanároké pedig három év lenne.

Az 1947 novemberében Budapesten megnyíló első Pedagógiai Főiskola -- alaposabb előkészületeket mellőzve -- eléggé vitatható módon kísérli meg az egységes általános iskolai tanárképzést oly módon, hogy hallgatóknak képesítést kívánt nyújtani a nyolcosztályos iskola alsó és felső tagozatára egyaránt.

Az elképzelés némely pozitívuma ellenére (széleskörű komplex szakosítás, közös szakműveltségi alapozás, az iskolatípus egészében való gondolkodás) a tanítóképzés szempontjából nem járt sikerrel. Rendkívüli mértékű volt a hallgatók túlterhelése (gyakran három szakcsoport), ami óhatatlanul is csökkentette a képzés színvonalát (12).

A pedagógiai főiskolák elsietett létrehozása és irreális célkitűzései mögött a Magyar Kommunista Párt céltudatos taktikája húzódik, amellyel a hagyományos magyar oktatásügy meglévő, újból megerősödő intézményrendszerének, hagyományos értékeinek tudatos felszámolását készíti elő. A párt távlati céljaival éles ellentétben állt a koalíciós időszak polgári politikai áramlatai által kitűzött cél -- a demokratikus jogállam mo-

dellje. A kommunisták a szovjet modellt -- az egypártrendszerű sztálini proletárdiktatúrát -- akarták megteremteni, ahol az ateizmus a hivatalos világnézet, az iskolarendszer egységes és állami. Ebben az iskolarendszerben nincs helye az egyházi iskoláknak, a sokszínűségnek, a különböző szervezeteknek és mozgalmaknak, a spontán társadalmi közösségeknek. A kommunisták törekvései egyre élesebben fogalmazódik meg a következő: 1948-as év történéseiben; az iskolák államosításában, a vallásos vagy a hagyományos polgári értékekhez ragaszkodó tanítók, tanárok, egyéb magas kvalifikált értelmiségiek kíméletlen üldözésében, a polgári pártok és az egyházak elleni egyre kíméletlenebb harcban.

A minisztérium 1948 tavaszán minden távlat, reális mérlegelés, az új általános iskola nevelőszükségletének felmérése nélkül -- az újonnan létrehozott pedagógiai főiskolákra hivatkozva -- elrendelte az ötéves tanítóképző szakiskolák azonnali megszüntetését, egy tollvonással megsemmisítve a közel kétszáz éves tradíciókkal rendelkező intézménytípus minden értékét és eredményét.

Jegyzetek

1. Mészáros István: Népoktatásunk szervezeti-tartalmi alakulása 1777--1830 között. Tankönyvkiadó, Bp. 1984. 203--204.
2. I. m.: 205--208.
3. I. m.: 276--281.
4. Az 1845. évi Szabályzatot részletesen elemzi Mészáros István: Az első hazai népoktatási reform (1845)= Századok, 1980. 2. sz. 229--259.
5. Kiss József: A magyar tanítóképzés statisztikai adatai = Magyar Tanítóképző, 1929. 107.
6. Szakál János: A magyar tanítóképzés története, Bp., 1934. 54--57. 7. I. m.: 66--69.
8. Idézi Szakál i. m. : 70.
9. I. m.: 74.

10. Glatz Ferenc: Nemzeti kultúra -- kulturált nemzet. Kossuth, Bp., 1988. 179--181.
11. Németh András: A magyar tanítóképzés története.(1775--1975) = Főiskolai Füzetek 11. Zsámbék, 1990. 87--89.
12. l. m.: 89--97.